

ARANathDIA

MONOGRAFIC · junhsèga/aost 2006 · Numerò 5

... GENERA
JA ESPAN

**LENGÜES
MINORITÀRIES**

**DAVID
CONTRA
GOLIAT**

Te portam **SEGRE** en çò de tò

mès

Cada dia as **mès** auantatges entà abonar-te-i

mès economic.

Important descomide sus eth prètz de portada.

mès comòde.

Cada dia poiràs ayer SEGRE a on tu volgues, en casa, al quòiòsc, en trebalh...

mès flexibilitat.

Er abonat causís se quin ei eth sòn periòde d'abonament, de deluns a dimenge, de deluns a diuendres, annau, semestrau, trimesadèra, eca. Tanben mos adaptam as tues vacances.

mès auantatges en club der Èish.

Descompdes e aufèrtes especiaus en entrades en teatres, actuacions musicaus, cinèma, musèus, eveniments esportius...

mès innovación, SEGRE digitau.

Abonament e accès gratuït en toti es servicis de pagament compresa era emerotèca a compdar de 1995 (55 euros / an).

mès beneficiaris per abonament.

Per un abonament, enquia tres membres dera família pòden sollicitar eth carnet e servir-se de toti es sòns auantatges.

Informa-te'n:

SEGRE

973 24 80 00

de deluns a diuendres
de 09.00 h a 13.00 h
e de 16.00 h a 19.00 h

4

Lengües.

Pensam qu'en un estat non se parle sonque ua lengua. Mès non ei atau.

per Aitor Carrera

18

Aranés.

Viuem un cambi d'època ena promocion linguista

per Josèp Loís Sans

21

Prensa.

Vedença des publicacions hètes en Aran des des ans vint

per X. Gutiérrez e P. Barés

Eth peish gran que se minge ath petit

En món se parlen 6.000 lengües. O se parlaus. Un des efèctes collateraus dera globalizacion que se revire en ua perilhosa uniformizacion que menace seriosament es lengües minoritàries. Perilhosa pr'amor que tota ua expèrta coma ei Carme Junyent advertís qu'ua lengua ei ua manèra de veir eth món. ARAN ATH DIA qu'ei ua pròva qu'er occitan s'encare damb moderat optimisme a un futur qu'aufrís ues irrepetibles oportunitats istoriques. Mos referim, sustot, ath nau panorama audiovisual que prepausa era TDT e ath prètzhèt qu'eth nau Estatut reconeishe er aranés coma ua lengua oficiala en tot eth territòri catalan. Ua oportunitat que cau profitar.

24

Entrevista.

Carme Junyent parle dera importància dera lengua autoctòna.

per A.Sàez

27

Ribagorçan.

Conflicte ena lengua coma expression dera minorizacion

per Jordi Suïls

30

Lengua.Cau

aperar juriòl o junhsèga, ath setau mes der an? Era responsa.

per Aitor Carrera

ARANathDIA

EDITE DIARI SEGRE, S.L.U. DEPÒSIT LEGAL: L-1160-05. PRESIDENT: ROBERT SERENTILL UTGÉS. DIRECTOR EXECUTIU: JUAN CAL SÁNCHEZ. COORDINE: ANNA SÀEZ MATEU. MAQUETACION: ANNA BARCALA SIRVENT. IMPRESSION: DIARI SEGRE, S.L.U.

Generalitat de Catalunya

DAMB ETH SUPÒRT DERA GENERALITAT DE CATALONHA

Conselh Generau d'Aran

E ETH CONSELH GENERALU D'ARAN

E ERA COLLABORACION DERA CATEDRA D'ESTUDIS OCCITANS DERA UNIVERSITAT DE LHEIDA

COLLABOREN EN AGUEST NUMERÒ: FRANCESC BOYA, AITOR CARRERA, ANGELINA CASES, XAVIER GUTIÉRREZ, EISHARC JAQUIET, AMADOR MARQUÈS, JOANPERE MASSANA, MARIA MONGE, JÈP DE MONTOYA, MERITXELL NUS, JOSÈP LOÍS SANS, JORDI SUÏLS, NÀDIA TOLSÀ, XAVIER UBEIRA E ANDREU VIDAL.

ER OCCITAN: QU'AUANÇAM

per Aitor Carrera

Professor de lengua e lingüística occitanes ena Universitat de Lhèida

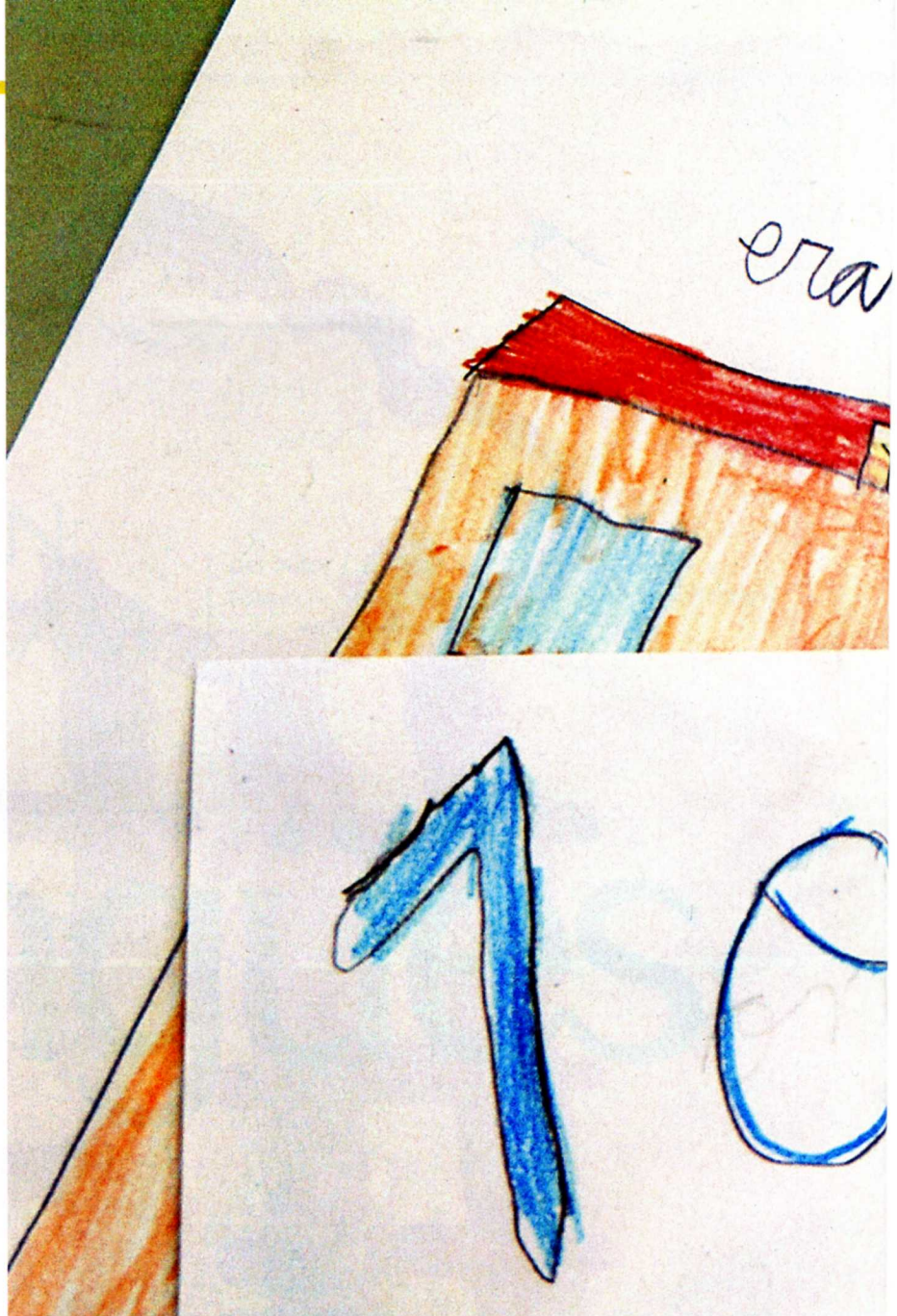
FOTOS: NÀDIA TOLSÀ/SEBASTIÀ MATA

Lengües

Lengües e estats: eth cas francés. Plan soent que pensam qu'en un estat non se parle sonque ua lengua. Mès non ei atau. Çò de mès normau qu'ei eth plurilingüisme. Non ei cap vertat, donques, qu'en Estat francés non se parle qu'eth francés. Ath costat d'aquera lengua, que n'i a fòrça mès. Ua d'eres, er occitan: era principau minoritat lingüística der exagòne, era segona de tota era Union Europèa, era lengua que tanben se ten ena Val d'Aran.

Joanpere Massana ei des que non se resigne. Se cau, er artista de Ponts bastís ua escala entà qu'ua lengua coma eth catalan pogue tocar eth cèu damb es mans. Tota ua metafòra.

Se demanèssim se qué se parle en Itàlia, que n'í aurie un pialèr que diderien qu'er italian. Es madeishi que, se reproduïssim era operacion damb Grècia, diderien qu'eth grèc. E damb Dinamarca, eth danés. E damb Belgica, eth bèlga, encara que non i age cap de lengua bèlga. Qu'ei un problèma d'identificacion des tèrmes des estats damb es tèrmes des lengües. Qu'ei un problèma d'aquera vision –radicauments erronea– consistenta a pensar qu'en cada admi-

nistracion estatau non se parle qu'ua varietat lingüística.

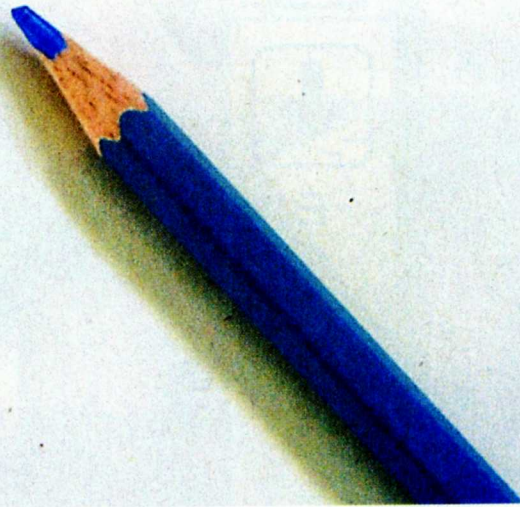
Se revisam era carta continentau e non tiem en compde qu'es lengües territoriaus (pas es que son arribades recentaments, donques, a traùs de fenomèns migratòris), que vam a veir qu'en Itàlia, en Grècia, en Dinamarca o en Belgica non se i parle ua soleta lengua, mès diuèrses. En Itàlia, per exemple, ath delà des tres grops lingüistics italians (er italian deth nòrd, eth deth sud e eth toscan), i a parlants de sard, de catalan, d'alemand, de retoromanic, d'alba-

nés, d'esloven, de serbocroat o de grèc. En Grècia, de romanés, un aute còp d'albanés, de macedòni, de romanés o de turc. En Dinamarca, ath delà deth danés que i a tanben er alemand, talaments com en land vesin i a parlants d'alemand, mès tanben de danés. En Belgica, es espacis territoriaus de francés, de neerlandés e d'alemand son plan ben definidi. Çò de mès corrent, donc, en Euròpa qu'ei qu'es estats agen diuèrsi territòris damb lengües diferentes dera oficiau, e eth plurilingüisme ath laguens d'ua madeisha administraci-

escola

ania

me

on. Es estats a on tradicionauments non se i parle qu'ua soleta lengua son mèslèu pòqui. Lèu non n'i a que un que coïncidisque damb aquera descripcion: Islàndia.

Er Estat francés non ei cap d'excèpcion en contèxte continentau. Qu'ei vertat: en Estat francés que se i parle francés. Que se i parle sustot francés, mès pas sonque francés. Que n'i a pro de revisar –un aute còp– ua carta lingüistica entà vedé'c: ath delà deth francés, que i a un arramat de lengües mès que campen per diuersi endrets dera geo-

grafia estatau. Encara qu'eth segon article dera constitucion francesa digue qu'era lengua dera republica ei eth francés, qu'existís mès de mieja dotzea de lengües conegudes en diuersi territòris ben abans qu'eth francés i arribèsse (e era sua arribada, per cèrt, qu'a estat recent ena majoritat d'aqueri endrets, aumens en carrèr). Era lengua catalana, per exemple, qu'ei parlada lèu en tot eth departament des Pirenèus Orientals, ena Catalonha deth Nòrd, exceptat dera comarca dera Fenolheda o de quauqui punts ath nòrd deth Rossel-

hon. Ua partida des Pirenèus Atlantics, en aute extrèm dera cadea, qu'a eth basc coma lengua pròpria. Ena façada atlantica, en aquera famosa zòna a on i auie eth famós vilatjòt poblat per galleses irreductibles, qu'existís era lengua bretona: celtica, curiosaments com es galleses, mès importada des Isles Britaniques ara i a mès de mila ans. Deth costat orientau der Estat francés, que i a expressions locaus de germanic enes endrets que tèrmien damb era República Alemanda. E, encara, tot ath torn de Lion, qu'existís eth franco-

provençau, ua varietat que se pòt tanben entèner en ua partida de Suïssa o en Aòsta, ja laguens dera Republica Italiana. En departament francès deth Nòrd, ena tèrme damb Belgica, que i a encara eth neerlandés, que parlen era mitat des bèlgues e era majoritat des olandesi.

ERA LENGUA OCCITANA: BRÈU DESCRIPCION

Lengües romaniques, lengües germàniques, madeish ua lengua celtica e, encara, ua auta d'origina desconeguda. Era diuersitat lingüistica territoriau der Estat francès qu'ei notabla. E que se complète damb ua auta varietat: era lengua occitana, tanben coneguda damb eth nòm de Lengua d'Òc: era madeisha lengua que se parle ena Val d'Aran, a on ei soent etiquetada damb era denominacion aranés, e tanben era madeisha lengua que quauqu'uns an istoricaments aperat lengua romana o ben lemosin o provençau, qu'estrictaments non son arren mès que dialèctes occitans, respectivaments eth dera zòna de Lemòtges e eth de Provença. A diferéncia des autes lengües qu'auem nomenat adès, era lengua occitana non ei cap ua varietat parlada en un departament o en uns pòqui departaments francesi, mès en mès d'ua trentea.

Er espaci geografic dera lengua occitana qu'arrepresente, apuprès, ua tresau part der Estat francès, pr'amor qu'ei parlat des Aups denquiath Pirenèu, e der Atlantic denquiara Mar Mediterranenca. Peth nòrd, eth territòri dera lengua occitana qu'aucepe ua bèra partida deth departament dera Gironda: eth de Bordèu. Era sua tèrme tradicionau damb

TRES ESTATS DIFERENTI

Er occitan qu'ei ua lengua parlada en tres estats diferenti: eth francés, er italian e er espanhòl (Val d'Aran,

Occitània grana, Valades). Qu'ei era prumèra minoritat lingüística der Estat francés.

era lengua francesa, en tot partir der Atlantic de cap ar èst, va entath nòrd. Que son occitanes es zònes de Lemòtges e de Clarmond d'Auvèrnh (vila coneguda oficiauments damb era denominacion Clarmond-Ferrand). De cap ar èst, era limita que se'n va tath sud. Ja son francoprovençaus Lion, St-Etienne e Grenoble, mès lo Puèi, Valença, Gap e Briançon qu'aparten encara ath domeni lingüistic oc-

citan. Se traessam era termièra estatatau, era lengua occitana que contunhe en administracion italiana, tot ath long d'ua quinzea de valades alpines e d'auti vilatjòts propèrs distribuïts pes províncies de Torin, de Coni e d'Impèria. Er occitan, donc, que va de Bardonescha (ath sud-oèst d'Aòsta) denquia Briga Auta e Oliveira, mès enjós dera localitat piemontesa de Limon. Mès encara i a bèri

endrets occitanoparlants lonh deth territòri constituït dera lengua. Se deisham de costat eth cas de Sent Eutròpi (un punt lemosin en domeni francés, ena Charanta), era isla occitana mès famosa qu'ei era localitat dera Gàrdia Piemontesa, que non ei pas plaçada en Piemont mès en Calàbria, ena província de Cosenza. Ara i a cent ans, er occitan qu'ère encara parlat en quauqui endrets alemands

En Catalonha se parle aué en dia 300 lengües, 6.000 en món.

SÈGLE XIII

Dempús qu'eth Reiaume de França s'annexionèsse una partida d'Occitània en sègle XIII damb eth

pretèxte der extermini deth catarisme, eth francés comencéc a èster present en domeni lingüistic occitan

dera zòna de Württemberg. E sembla que tanben se parlèc en quauqui endrets des ancianes colonias espanhòles, a on siguec exportat per quauques familhes araneses.

En Estat francés, segon çò que viem de diboishar, que son occitanes viles talaments conegudes coma Tarba, Pau, Baiona –massa soent catalogada erroneaments de bascofrancesa per quauqui miejans de comunicacion– Rodès, Tolosa, Foish, Montpelhièr, Avinhon, Marselha o Niça. Era estienguda territoriau dera lengua occitana, per tant, qu'ei arremarcabla. Eth sòn perimètre territoriau, ath delà, que pòt èster fixat damb absoluta precision, a maugrat

qu'era transicion de cap ath francés, de cap ath francoprovençau o madeish –ena zòna roselhonesa– de cap ath catalan sigue talaments graduau que pogue arribar a vier lèu imperceptibla en quauqui endrets. Autaments, çò qu'ei malaisit qu'ei de carcular de manèra exacta se guaires personas tien diàriaments era lengua occitana.

Non ei cap per azard qu'er Estat francés non s'ei jamès interessat a fixar es quantitats de parlants des lengües que se parlen en sòn territori a traùs d'un sondatge a nivèu estatau. Çò de solet qu'auem, denquia ara, que son sondatges parciais (pas oficials, per un aute costat)

en quauques regions que contien departaments occitans: ena d'Aquitània, que corbís era partida atlantica d'Occitània, e ena de Lengadòc-Rosselhon, qu'agrope uns quanti catalans e fòrça mès occitans e qu'ei ué tristaments coneguda perque quauque politic la volie batiar damb eth pertinent e penitent nòm de Septimània. S'exportam es percentatges d'aqueres zònes a tot er ensemble occitan, que podem imaginar qu'enes nòsti dies son, sus ua poblacion totau de quinze milions, apuprès tres milions de personas es que tien cada dia era lengua occitana. I a cent ans, es parlants d'occitan qu'èren dètz milions de personas. Mès, a mau-

En Aragon conviuen tres lengües maugrat que non en egalitat de condicions.

Eth torisme a transformat
radicaument era realitat
socioculturau, economica
e llingüística dera Val
d'Aran.

LENGUA VIUA

Er occitan non ei cap mòrt, ne tanpòc en va cap a èster enes tempsi que vien. Totun, que cau insistir que parlam d'ua

lengua viua. Ua lengua que contunhe a èster parlada per milions de persones maugrat eth Estat francés.

grat dera pèrta d'usatgèrs, der aviement e dera dispersion territoriala característica der ensemble d'occitanofònes, eth pes demografic dera lengua occitana qu'ei encara pro important en aguest començament deth sègle XXI.

Era occitana qu'ei ua lengua parlada en tres estats diferenti: eth francés, er italian e er espanhòl (Val d'Aran, Occitània grana, Valades). Qu'ei era prumèra minoritat lingüística der Es-

tat francés, tant en territòri com en parlants: non i a cap d'auta lengua que sigue parlada en ua estienguda tan grana, ne per tanta gent, ath languens der exagòne. E qu'ei era segona dera Union Europèa. Era prumèra qu'ei eth catalan, damb es sòns dètz (o onze, o ueit, segon er optimisme de cada un) milions. Era segona, er occitan, damb tres. Era lengua occitana, donc, qu'ei més parlada que d'aves varietats lingüístiques

europèes minorizadas fòrça més conegudes, com eth galhèc, eth sard, eth breton, eth còrs, eth basc, eth galés, eth frison o eth friolan. Mès qu'ei tanben més parlada que lengües que pòden èster oficials en quauqui estats deth continent: eth leton, er eslovèn, er estonian, er irlandés, eth luxemborgués o eth maltés.

Prumèra minoritat lingüística der Estat francés, segona dera Union Eu-

ropèa: mès aquerò tanpòc non signifie qu'age cap d'arreconeishença oficiau per part des autoritats de París. Oficiauments, er occitan qu'ei inexistent. Encara ué ei mau digerit pes institucions d'un estat que probablaments demorarà registrat ena istòria com un des mès centralistes d'Euròpa e un des mès traumatizadi –ath costat de Grècia– pera sua diversitat lingüística.

Dempús qu'eth Reiaume de França s'annexionèsse ua partida d'Occitània en sègle XIII damb eth pre-tèxte der extermini deth catarisme, eth francés comencèc a èster present en domeni lingüistic occitan. Mès atencion: era preséncia deth francés qu'ère lèu estrictaments escrita e formau. Que cau parlar d'ua situacion de diglòssia pendent un temps des bèri, a on er occitan ère

era lengua dera majoritat dera poblacion, des classes populares, e eth francés per ua minoria elitista. Atau que contunhèc dempús der edicte de Villers-Cotterêts, de 1539, qu'imposèc eth francés enes actes oficials. E atau que siguec lèu denquiath sègle XX, enes endrets incorporadi ar Estat francés tardiuauments (Biar en atge modèrne; Niça i a mens de cent cinquanta ans) e en toti es auti.

Pendent eth sègle XIX, damb era revolucion industriau, era escolarizacion de masses, era expansion dera escolarizacion en francés e eth desenvolopament des comunicacions, era preséncia social dera lengua occitana que comencèc a amendir. Mès non ei qu'en sègle XX qu'eth procès de substitucion, de fagocitacion, peth francés met en perill eth

futur der occitan. Qu'ei alavetz que se consolide era dependéncia occitana des tèrres pròpriaments franceses, es deth nòrd. Que se promò era coesion estatau damb er argument dera luta contra er enemic exterior durant es conflictes bellics. Que se desoccitanizen de manèra malaisidaments reversibla es viles occitanes. Que se reduís era cultura occitana ara folclorizacion. Que se generalize era vergonha de parlar un patuès, ua varietat lingüística sense prestigi, que teoricaments non servirie qu'entà comunicar-se en nivèu locau.

Qu'ei precisaments en sègle XX que i a un trincament ena transmission generacionau dera lengua occitana. Que fòrça pairs dèishen de parlar occitan as sòns hilhs perque pensen que les van a milhorar era

vida se les transmeten eth francés. Que se passe, com auem vist, de dètz milions de parlants a tres. D'ua lengua parlada pera majoritat dera poblacion occitana a ua lengua que ten sonque ua de cada cinc o sies persones, que non la parlen qu'en un entorn familhau o amicau e que probablaments non considèren qu'aque-rò que parlen sigue ua lengua mès un lenguatge locau sense guaira valor. Donc, qu'ei en sègle XX que se consolide un vielh projècte des institucions franceses, des republicanes mès tanben des monarquiques anteriores: era identificacion der estat damb ua soleta lengua, eth francés. Qu'ei damb era Republica qu'era lengua reiau, per tant, arribe denqui-ath darrèr cornèr der estat. Damb eth cambi de regim politic, que cambièren un pialèr de causes, mès pas era imposicion d'ua lengua entà omogeneizar tot er estat.

Ué, gràcies ara iniciativa deth moviment occitanista, era lengua occitana qu'ei ensenhada opcionalments en quauques escòles publiques dera Occitània grana, e qu'ei presenta en un hialat d'escòles privades aperades Calandretes, que tien parallèlaments eth francés e er occitan. Qu'existís un CAPES entàs professors d'occitan, com entà d'autres disciplines. Tanben quauqui espacis limitats enes miejans de comunicacion, e encara quauques ràdios locals e quauqui setmanèrs en lengua occitana. Tot qu'ei claraments insufisent, evidentaments. Mès er occitan non ei cap mòrt, ne tanpòc en va cap a èster enes tempsi que vien.

QUIN FUTUR?

Er occitanista catalan Jordi Ventura

Convocatòria d'ua manifestacion en Carcassona.

que didie en rapòrt a Occitània çò que seguís: "en cap altre país no és possible de veure un exemple més clar d'una civilització ofegada per una altra". Era afirmacion qu'ei dilhèu exagerada, pr'amor que i a cassi d'exterminis lingüistics que passen pera desaparicion fisica des sòns parlants, çò que non s'ei produït en cas occitan. Mès ben: que cau convier qu'era situacion dera lengua ei delicada dempús dera politica amiada pes intu-

cions franceses. Totun, que cau insistir que parlam d'ua lengua viua. Ua lengua que, a maugrat que sigue malaisida d'entèner pes carrèrs des viles occitanes, contunhe a èster parlada per milions de persones. D'ua lengua qu'ei pas sonque tenguda per ua militància occitanista generau-ments joena, mès qu'ei eth veïcule d'ua creacion literària de qualitat e quantitativaments abundanta, cada còp mès revirada a d'autres lengües

15.000 PERSONES EN CARCASSONA

Era lengua senhorejaue es prumèras pagines dera majoritat des diaris editats en Occitània dempús que 15.000

persones en demanèssen era oficializacion en Carcassona. En França non ei oficiau.

Gran hèsta celebrada er an 2000 entara defensa dera lengua occitana.

e, concrètaments, ath catalan. D'ua lengua qu'ei arrecuperada pes hilhs d'aqueri que ja non l'arreceberen des sòns pairs. D'ua lengua que ven d'èster efectivaments oficiau ena Val d'Aran enes darrèrs decènnis, e que tanben en va a èster enes Valades occitanes, a on se son declaradi oficiauments de minoria occitana vilatges qu'auien perdut er occitan i a mès d'un sègle. D'ua lengua que senhorejaue es prumèras pagines dera

majoritat des diaris editats en Occitània dempús que 15.000 persones en demanèssen era oficializacion en Carcassona. D'ua lengua que, a maugrat de non èster oficiau en Estat francés, qu'ei presenta enes estudis universitaris (en Lhèida, per exemple: non cau cap anar guaire lonh), a on centees d'estudiants de tot eth mon la vòlen aprèner a parlar o la vòlen estudiar científicaments.

Quauqu'uns, quan parlen der ara-

nés, qu'ac hèn coma se siguesse ua sòrta de fossile: quauquarren d'estranh, d'excencionau, qu'a demorat acornerat en ua petita vath pirenenca e que non servís tà comunicar qu'en aquera vath pirenenca. Mès era realitat qu'ei ua auta. Era realitat ei qu'er aranés non ei cap arren mès qu'ua expression territorialau d'ua lengua que se parle de Lemòtges denquia Narbona, de Bordèu denquia Niça, e tanben en ua quinzea de vaths

aupines administrativaments italianes. Ua lengua que, pendent aquera epòca der atge miejan qu'apar-tenguec as trobadors, usèren gent d'auti païsi entà hèn es sues composicions literàries. Que dèc un prèmi Nobèl coma Frederic Mistral, eth gran poeta occitan, per exemple, ara i a un sègle. Ua lengua que non ei cap simplaments patrimòni des occitans, siguen aranesi, dera Occitània gra-

na o des vaths piemonteses, mès qu'ei dirèctaments de toti es europèus e, particularaments, des catalans, tant per arrasons istoriques coma per arrasons administratives. Pendent un temps des bèri, er occitan (o aumens ua lengua estandard occitanocatalana) siguec era lengua literària des catalans. E, encara ué, que i a zònes occitanes administrativament estacades a Catalonha: era Fenolhedà

ara Catalonha deth Nòrd, per exemple; o, sustot, era Val d'Aran ath Principat de Catalonha.

Que n'i a –e qu'ei plan legitim– que se mobilizen entà salvar ua espècia animau que sonque existís en aute cap deth mon. E qu'ac hèn en nòm dera diuersitat. Donques salvar ua lengua, hèn-la a vier normau en sòn territòri (coma n'ère bèth temps a), tanben ei ua defensa dera diuersitat. Perque cada lengua que morís, cada lengua que desapareish, que hè tanben a desaparèisher e a morir damb era ua determinada vision e catalogacion deth mon. Segontes çò que diden es qu'ac an compdat, era majoritat des lengües deth planeta van malerosaments a morir pendent eth sègle XXI. Depen de nosati que, entre aqueres defuncions, non i age era dera lengua occitana. Era decisi-on finau que va a èster en carrèr, enes situacions quotidianes, ena comunicacion orau diària. Qu'ei per aquerò qu'ei importanta era actuaci-on e era fidelitat lingüistica de toti es occitanoparlants en totes es situacions diàries. Mès tanben son importants d'auti nivèus, que incidissen finaments enes comunicacions quotidianes que parlàuem. Ué, per exemple, que mos podem felicitar d'estreiar ua auta publicacion en lengua occitana. Mos podem felicitar qu'era lengua dèishe d'èster marginau o lèu inexistent en airau des miejans de comunicacion d'aguest costat dera frontèra politica, e concrètaments en dera premsa escrita. Qu'ei un aute pas de cap ara normalizacion, solide. De cap a ua normalizacion qu'ei encara alonhada. Mès qu'iniciatives com era de ué, hèn a veir mès propèra. Qu'auançam.

ETH MAPA LINGÜISTIC

Era arribada d'immigrants de totes es parts deth món a cambiat radicaument eth mapa lingüistic deth nomenat

prumèr món, a on dejà ei abituau trapar pannèus de tota sòrta en lengües coma er arab o eth chinés.

Era actualitat der aranés

VUEM UN
CAMBI
D'EPÒCA ENA
PROMOCION
LINGUISTICA

per **Jusèp Loís Sans Socasau**
Cap de Departament de Cultura e Ensenhament deth
Conselh Generau d'Aran

FOTOS: NÀDIA TOLSÀ

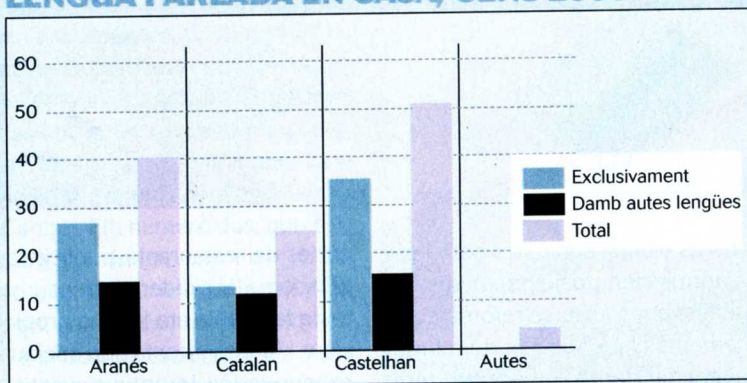
Normalizacion. Senon auesse estat pera importanta decision d'intervencion institucionala dempús d'aguesti trenta ans de democràcia, era lengua d'Aran aurie desapareishut e en cambi a resistit entà entrar en ua naua epòca.

Entà definir era actualitat des darèrs ans der aranés ac podem hèr damb ua soleta paraula: normalizacion. Era normalizacion qu'auem viscut cau entener-la en dus sens: eth dera normativizacion e eth dera normalizacion sociala. Era normativa adoptada pera Generalitat de Catalonha en 1983, a demana des representants aranesi, siguec era aportacion decisiva tara potenciacion dera lengua; es diferències produsides damb es posicions anteriores representèn un pas dolorós que trincarie damb

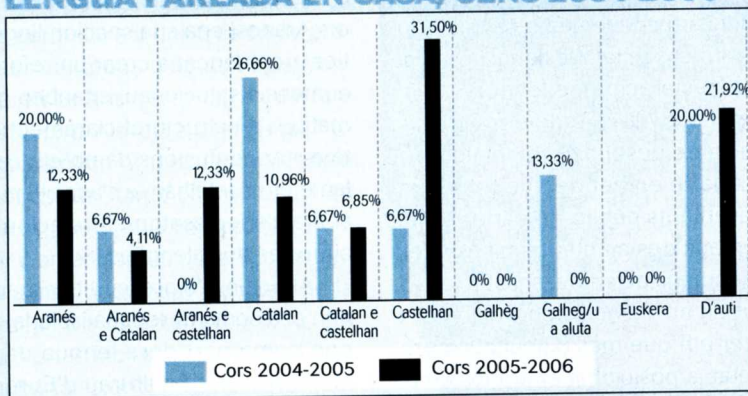
es modèls majoritaris ena Val d'Aran, e optarie per ua norma grafica fonamentada enes principis d'Alibèrt, der Institut d'Estudis Occitans e dera coerència damb es preconizacions grafiques des Trobadors. Ère eth retorn ar origen. Passadi es ans, vedem qu'era norma a foncionat e a permès ua efectiva normalitat, e, ath delà de mantier era coerència damb eth plantejament des majories occitanes, a passat a èster ua airina de futur. De tot aguest periòde, en cau destacar era importància dera activitat dera

Administracion, possada pera demana ciutadana. Era vanguardia dera escòla, que començarie timidament damb ua ora setmanau voluntària a finaus des ans 70 enquia convertir er aranés ena sua lengua prumèra a principis des ans 90, hè qu'es ans de progrès (es 80) siguen ua continuitat de creishement dera presència dera lengua ena escòla. Era justificacion tostemp ei de caractèr pedagogic, e er argument ei qu'era sòrt d'auer era oportunitat d'ua lengua pròpia mos permet un plan educatiu

LENGUA PARLADA EN CASA, CENS 2001

LENGUA PARLADA EN CASA, CENS 2004-2006

Creish eth castelhan

Er aranés pèrd pes especific en ua societat que creish en castelhan. Diuèrsi factors vien a exigir un cambi de procès e de referències: ua lengua ben assolida a nivèus formaus; ua joenessa que la coneish milhor que jamès mès que la abandone coma lengua abituau; ua immigracion creishenta que ja ocupe ua tresau part dera populacion aranesa; ua oficialitat dera lengua per tota Catalonha (deguda ath nau estatut) que càmbie es tèrmes territoriaus d'intervencion; ua tecnologia que permeterà nauis àmbits d'actuacion e potencialitats diuèrses... Tot amassa represente es inicis d'ua epòca diferenta, qu'aurà de produsir naues formules d'intervencion (qu'an de complementar as vielhes) des institucions, sense es quaus tanpòc mantieriem viua era lengua nòsta.

NAUA EPÒCA

Non podem seguir
trabalhant com enquia
ara. Eth procés de pèrta
der emplec dera lengua
s'incremente a grani

passi damb er increment
d'ua immigracion non
comunitària que pòrte
eth castelhan coma
lengua de comunicacion.

Era preséncia dera lengua
ena escòla creish. Era
oportunitat d'ua lengua
pròpia mos permet un plan
educatiu fòrça enriquidor
entàs mainatges.

fòrça enriquidor entàs mainatges. Finalaments, a començaments des 90, era Lei de Regim especiau dera Val d'Aran (que hè ar aranés lengua oficial) e era reinstauracion deth Conselh Generau d'Aran facilitarien un saut qualitatiu ena potenciacion social der aranés en toti es àmbits. Durant aquesta epòca, que dure aumens enquias nòsti dies, damb era intervencion institucional s'artenh a assolidar toti es aspèctes sociolingüistics de besonh entà assegurar era perviuença dera lengua:

a.- Se reforçarie era consciéncia lingüística. Diuèrses enquèstes realizades ath long d'aguesti ans remèrquen de mès en mès era volentat majoritària dera populacion de promòir e protegir er aranés.

b.- Es diuèrsi contèxtes dera lengua adquirieren posicionaments favorables; eth social se refòrçe continuaments coma resultat dera fòrta implicacion deth professorat, dera escòla e des promocions e accions deth Conselh Generau d'Aran; eth juridic artenherie ues còtes superiores ara capacitat d'exigéncia social (era declaracion de lengua oficial dera Lei d'Aran li darie era consisténcia de besonh); eth politic s'evidenciarié en hèt de que toti es representants publics lo parlen, e toti es plens des ajuntaments, es mieis de comunicacion des institucions... son en aranés; er economic, tot e èster eth que mès dificultats a presentat, a posicionat er aranés en ua preséncia creishent enes mostraris,

cartes de restaurants, publicitats, indicadors... Ei a díder, s'a auut un contèxe favorable ara lengua pròpia.

c.- Era fragmentacion social dera lengua lèu lèu non a existit. S'a assolidat un estandar en pògui ans, e era existéncia der Institut d'Estudis Aranesi ena sua seccion lingüística a començat a crear un referent aumens institucional, e tanben normatiu. S'a estructurat clarament entà evitar confusions damb eth catalan e eth castelhan, e s'a facilitat eth sòn aprenedissatge en relacion ad aguestes dues lengües.

Ath delà, s'a presentat er aranés non pas coma ua lengua isolada, se non coma part dera lengua damb major tradicion culturau d'Europa: er occitan.

Aguest article vò èster un repàs linhau ara letra impresa hèta en Aran. Des des ans vint, mès que pas de manèra contunhada, a existit un interès tà informar des eveniments qu'an passat en parçan.

VEDENÇA DES PUBLICACIONS

hètes en Aran

La Voz del Valle, escrita en castelhan e —e en aranés er apartat poetic— apareishèc en format de diari en noveme de 1920. Dirigida per Amadeo Ripoll, en sòn prumèr numerò volien manifestar era espanholitat des aranesi; açò en ua epòca ena que non existie encara era carretera dera Bonaigua, e per tant es comunicacions tamb eth rèste der Estat èren plan malaisides. En subtítol i liegem: "periódico quincenal independiente, dedicado a la defensa y fomento de los intereses morales y materiales del Valle de Arán". Era prumèra publicacion imprèssa en Aran (era anteriora la imprimien en Barcelona), siguec *El Valle de Aran*, "publicación patriótica y defensora de los intereses morales y materiales de la comarca", redactada ena casa Pinòs der antic passèg Francisco Caubet. Eth numerò dus, que correspon ath vint de juriòl de 1924, tamb un solet article redactat peth delegat governatiu, senhor Humberto Gil, ei dedicat totaument ara visita reiau d'Alfonso XIII en parçan. Demprés dera decada des ans vint, ans de bona escadença economica, çò que permetie era concrecion de projèctes culturaus d'aguest tipe, vengueren es ans neres dera guèrra e postguèrra. Alavetz apareish *Pax*, "revista católico-aranesa (con licencia eclesiástica)", tamb eth numerò 1 en aost de 1945. Auie eth propòsit d'insuir e amenisar "en beneficio de tantas almas que viven alejadas de la verdad". De caractèr trimestrau, era sua 'vertat' inclodie —en castelhan— un apartat istoric, un aute literari-poetic, tamb mès d'ua poesia escrita

per Pilar Barés e Xavi Gutiérrez

FOTOS: SUSANNA CASANOVAS

en aranés, notícies locals e ua pagina d'umor. En numeròs posteriors ja inclodic ua seccion d'interès tara herna dera epòca, ei a dèder: codina, la-rèr... atau com un suplement interior que prenguec eth nòm deth diari adès nomenat: *La voz del Valle*, dedicat a notícies deth parçan. Aquesta publicacion arthenec, aumens, enquia aost deth 1946. Dempús d'aguesta trapam un gran uet. Cau demorar enquias darrères annades des ans setanta entà trobar *Tèrra aranesa*, un des referents tàs posteriores publicacions. Lèu tota en aranés, en ua grafia encara non normalisada, ère editada peth Musèu Etnologic dera Val d'Aran e amiada a tèrme per un equip de redaccion ath delà de d'au-ti collaborators. Joç era premissa: "Qui tenc era lengua tenc era clau", i auie era volentat de hèr conèisher er auiatge culturau, artistic, arqueologic e istoric d'Aran enes sòns escrits. En aguesta prumèra etapa s'inclodie un apartat d'esvagaments tamb endonvialhes, lipo-lapo de paraules e un entrauès. Bensè que siguec un prumèr prètzhèt fonamentau tara normalisacion lingüística. Ena decada des ueitanta ja trapam un màger numerò de publicacions, tant depenentes des organs publics coma privats. N'ei un exemple era revista *Val d'Aran*, iniciatiua deth CITVA (eth prumèr numerò ei der an 1980) e hèta entath torisme, per tant escrita en castelhan. Ua auta iniciatiua deth CITVA —aguesta ja enes ans nauanta— siguec era autonomentada "revista de difusió gratuita" *Aran inform* que balhaue sustot donades coma: telefons d'interès, oraris de transpòrt, informacion dera programacion des televisions (franceses inclodides), fòrca quanti-

tat d'anoncis per paraules e quauqua ressenha referida ara realitat aranesa: era vielha division administrativa, o propòstes d'excursions. Tamb format de miei fòli ère de gessuda setmanau, çò qu'explique qu'en junhsèga de 1992 ne trapam un numerò tan anautit: eth 9217, mès pròpri deth sortèg dera tòia de Nadau que d'ua publicacion periodica aranesa. Eth tot seguir eth nòste repàs peth temps que cau parlar deth *Toti, noticiari aranés*. Eth sòn prumèr numerò que gessec en seteme de 1987. Editat per antic Centre de Normalisacion Lingüística —actua OFEA— gessie un còp per setmana, generalment eth diuèndres. Eth sòn format abituau inclodie ues seccions fixes: notícies d'actualitat sus eth parçan e un editoriau, ena portada; ua entrevista ena pagina centrau, en tot qu'era contraportada se sauuaue entath léser, tamb ua seccion d'esvagaments: saussèr de letres, crotzament de mots e un apartat d'umor grafic titolat: "eth remoquet dera setmana". Auec un format variable, donc eth madeish títol existic tant en forma de huelheton que de revista mesadèra. Aguest darrèr *Toti* acabèc ena epòca dera sindica Busquets, en an 92. En ambit privat, en concrèt dera impremta Vidal, se hi era revista *Aran: publicacion d'informacion e opinion dera Val d'Aran*. Neishuda en an 1988 e despareshuda en 1996, ère de gessuda mesadèra prumèr e bimesadèra mès tard e editada per ua associacion nomenada "Amàs aranés". Cau destacar, ath delà dera suenhada portada en color, era fòrça publicitat que i auie en sòn laguens; inclodie, a mès d'informacions locals, un apartat istoric, sense des-

brembar era abituau seccion de lengua aranesa. Revista trilingüe, encara que se hège en castelhan sustot, mès tanben en catalan e aranés, e tamb articles bilingües doblats: en castelhan e aranés. *INCOP 2000* ère eth nòm d'ua revista mesadèra d'informacion generau dera Val d'Aran, Alta Ribagorça e Comenges. Siguec ua apòsta interessanta peth sòn propòsit de copar frontères e arremassar es diuèrses sensibilitats e opini-

REVISTES E PERIODICS

Açò non preten d'èster un recuelh exhaustiu de totes e cadua des publicacions apareishudes aciu. Volem

dar tiença as revistes e impressi periodics escrits en quinsevolha des lengües d'usatge abituau en parçan.

ons d'andús costats des Pirenèus. Mès que com apòsta d'ua soleta persona, Roser Campmajor, dempús dera mòrt d'aguesta (que non podec veir ne eth primèr numerò publicat) non gesseran que quate numeròs mès. Un mes dempús dera aparicion deth numerò zèro dera *INCOP 2000*, en mai der an 94 e tamb eth Conselh Generau nauament instaurat, apareish eth numerò zèro d'ua naua publicacion: *Arendsi*, *huelheton cul-*

turau d'Aran, coma se subtitolae ena sua primèra epòca. Creat ena etapa dera sindica Serrano, ère un noticiari tamb articles referents a aspèctes lingüistics e istorics sustot, en tot sajar de hèr a conéisher era cultura aranesa en aguesti ambits. En paraules dera sindica: "lengua, istòria e auiatge coma pilars fundamentaus dera nòsta identitat". A compdar de començaments deth 1997 aguest *huelheton* suprimís er adjec-

tiu culturau deth sòn subtítol en tot passar a èster eth noticiari oficiau deth Conselh Generau d'Aran, tamb era publicacion de notícies referides sustot as prètzhèts deth govèrn aranés. Mès qu'aguesta naua etapa au ec ua cuerta durada pr'amor dera aparicion der *Aué*, suplement en aranés der *Avui*, subvencionat peth Conselh tamb era finalitat de difòner era realitat aranesa mès enlà deth parçan. Tot e non èster premsa diària, era sua aparicion setmanau, com a suplement deth diari *Avui*, mès enlà dera geografia aranesa, a permès dar a conéisher era lengua aranesa per tot Catalonha, tamb eth potenci-au qu'açò represente. Non volem desbrembar tanpòc es diuèrses publicacions hètes e editades des des ambits d'ensenhament aranesi. Es hètes des deth Centre de Recors Pedagogics, totaument en aranés, com eth *Flòc de trabalhs* o *Eth Camishèth*. Era *mainadèra* ère era revista des mainades e mainatges dera antica EGB deth Collègi Public Garona, tamb era collaboracion des sòns mestres, a on se parlaue des diuèrses activitats escolares enes tres lengües oficials d'Aran: castelhan, catalan e aranés, autanplan francés. Ua auta, era editada per alumnat e professorat der antic BUP der IES d'Aran tamb diuèrsi nòmms —*Vétula*, *Perezoso's*, *W.C. literario*, *Eth escarabilhat*...— que tamb periodicitat annau, ère eth producte finau d'era assignatura de periodisme impartida en Institut.

Er an 1998 serie eth torn d'*Eth Diari-Huelheton diari d'Aran*, que s'editèc pendent nau mes. Dirigit per Joan-Ramon Colomines-Company, eth numerò zèro d'aguest primèr (e enquia ara unic) diari editat intègrament en aranés, date d'octobre de 1998. Des d'alavetz e enquiath mes de seteme de 1999 se publiquèren 214 numeròs, 4 des quaus especiaus. E, fin finau, arribè eth torn dera revista qu'auetz enes mans, ARAN ATH DIA, un monografic de caractèr mesader editat peth Grup Segre qu'apòste decididament per aranés.

ENTREVISTA

CARME JUNYENT

UNA MANÈRA DE VEIR ETH MÓN. Era importància d'ua lengua non s'avalore enquiara sua pèrda. Carme Junyent, expèrta en lengües minoritàries dera Universitat de Barcelona, advertís qu'ua lengua ei ua manèra de veir eth món. Sense aguest referent èm perdudi.

per A.Sàez

FOTOS: MAITE MONNÉ

"Ath long d'aquest sègle se pòt pèrder eth 90% des lengües"

Carme Junyent ei professora de lingüística dera Universitat de Barcelona e ei autora de libres coma *Les llengües d'Àfrica*, *Vida i mort de les llengües* o *Les llengües del món*. Des sòns estudis se despren qu'eth bilingüisme ei una fallacia en quau eth peish gran se minge eth petit. E quan ua lengua morís, non sonque se pèrd un patrimòni culturau, senon qu'ua comunautat demore orfanèla, sense referents. Junyent assegure qu'es pòbles qu'an abandonat era sua lengua an acabat abocats ara marginalitat. Mès, an futur es lengües minoritàries o se tracte d'ua batalha perduda? Aquesta especialista advertís que pendent aguest sègle se perderàn un 90% des lengües que se parlen en món.

Deuant d'aguest panorama, era Val d'Aran poirà mantier viu er occitan?

Francament, es aranesi ac an dificil, mès açò non vò dider que sigue impossible. Auem vist fòrça procesi de desaparicion de lengües, atau que

n'auem d'aprèner. Es aranesi an de saber qué perderien s'abandonèssen era sua lengua. L'an de soenhar entà preservar-la. Es lengües son acumulables, çò d'impossible ei anar entà un procès de bilingüisme social, pr'amor que non i subervieu arès. S'a comprovat qu'es membres d'ua comunautat que son realament bilingües ei perque parlen ues quiques lengües e disparières enteres. Açò hè qu'era lengua deth grop sigue de besonh.

Ei a dider qu'era immigracion pòt jogar a favor des lengües minoritàries? A priori semble qu'a d'èster ath revèrs.

Òc. Eth catalan, per exemple, se trape en ua situacion delicada, mès ei vertat qu'era diversitat lingüística des naues migracions mos pòt ajudar fòrça. Per qué? Donques pr'amor qu'eth paisatge social a cambiat radicalament e ara ueit de cada cent persones que vieuen en Catalonha ja non an per qué conèisher eth castellan. Non cau que cambiem de lengua entà hèr-mos entèner. Aguest

comportament aué en dia non a sentit. Era lengua deth grop ei era catalana. S'es parlants assumim aguesta idia evitaram accentuar un bilingüisme artificial que coma s'a pogut comprovar ath long dera istòria acabe derivant en un procès de substitucion lingüística.

Aguest fenomèn migratòri hè qu'en Catalonha se parlen ara 300 lengües disparières, segon es sues conclusions.

Mès semble que sonque quaranta se mantieràn en Catalonha. Ei un hèt que quan très ua lengua deth sòn parçan era suberviença ei mès complexa. Ath madeish viatge, tanben ei fòrça generau qu'es immigrants que s'intègren miellhor son es qu'an es ligasons mès clares damb era sua comunautat d'origina, es que saben qu'an eth sòn lòc en món. Se sabes a on aperties pòs aportar causes, se non, quès ena marginacion. Ara ben, aguestes ligasons non s'an de confóner damb succedanis d'identitats, d'exaltacion d'un folclòr artificial. Açò

vò díder qu'es poblacions qu'acaben d'arribar an de saber d'a on vien. S'a un senegalés que ven a Catalonha la consideram francofòn non li deisham espaci entà que pogue aportar arren e, per tant, li serà mès difícil integrar-se. S'eri mantien es ligasons damb era sua cultura d'origina, plan segur que traparàn eth sòn lòc en país d'acuelhuda.

Er anglés se considere era lengua oficiau deth món, mès açò hè qu'era màger part dera umanitat jògue damb desavantatge pr'amor qu'encara que domine aquesta lengua, non serà jamès en egalitat de con-

dicions respècte as parlants que l'an coma pròpria. Non serie mès just apostar per esperanto?

Efectivament, açò passe. Ei ua manèra de colonizacion. Era idia der esperanto ei fòrça bona, pr'amor que toti seriem en egalitat de condicions, mès es lengües artificiaus non an acabat d'arraïtzar jamès. I a auut d'autes temptatives, mès cap a foncionat. Es normes dessenhades per ua persona son disparières as qu'abraçen es parlants, encara non se sap per qué. Dilhèu ua auta solucion serie eth multilingüisme, que non s'aurie d'excludir jamès.

Èm ara mès conscients dera importància des lengües minoritàries?

Jo creigui qu'òc. Tostemp m'e consacrat as lengües minoritàries e i a auut un cambi radicaü des des ans setanta enquia ara. Çò que non è tan clar ei eth per qué. Non serie peth hèt que damb es naues migracions ajam mès lengües apròp, perquè per exemple, ara se liegerà ua tèsi doctorau ena Universitat de Barcelona sus es actituds lingüísticas des instituts. S'analizen dus casi fòrça parièrs des centres damb fòrça diversitat. En un des instituts, s'ei plan conscient. I a fòrça respècte per aquestes lengües, se coneishen e s'an trabalhat. En er aute centre, maugrat qu'era diversitat idiomática ei fòrça parièra, es mestres non an cap tipe de consciència. De hèt, un des mestres compde qu'a escolans que parlen paquistanés, quan eth paquistanés non ei cap lengua.

Es polítiques lingüísticas son de besonh entà garantir era subviuença des lengües minoritàries?

Era gran errança ei voler adoptar eth modèu des lengües dominantes. Pensam que s'ua lengua ei oficiau a de foncionar e non ei plan atau. Es polítiques lingüísticas son de besonh, mès ei urgent revisar quines polítiques. Es parlants a viatges pensen que s'es govèrns dejà velhen pera lengua, non les cau preocupar e ua lengua sonque subviuerà se se garantis eth sòn emplec e tamben era sua transmission.

Vos asseguratz que quan se pèrd ua lengua se pèrd plan mès qu'un patrimòni culturau.

Ua lengua ei ua manèra de veir eth món. Totes es lengües complementen era coneishença umana. Se perdem ua lengua, perdem un sistèma d'adaptacion. Açò se ve plan clar en lengües que parlen comunautats que vieuen ena seuva, o en mar. Lòcs, a on ei difícil orientar-se. Aquestes personas an ua lengua que les da ele-

ENTREVISTA

CARME JUNYENT:

"ES COMUNAUTATS QU'ABANDONEN ERA SUA LENGUA AUTOCTÒNA SE VEN ABOCADES ARA MARGINALITAT"

ments d'orientacion fixes, coma ua sòrta de bossòla que les permet saber exactament a on son. Quan an abandonat era sua lengua pròpria, tanben an auut d'abandonar eth sòn trabalh tradicionau, pr'amor que se trapauen tan perduts coma en seriem nosati en sòn territòri. D'açò i a

estudis especifics en medicina. En es Estats Units, un 25% des medicaments non provien de laboratòris, senon des coneishences des comunautats amenaçadas. Quan perden era lengua, tanben se perderàn aguestes coneishences. Açò se comence a veir ara. E ei un shinhau tard. En

transcors d'aguest sègle un 90% des lengües que coneishem se pòden pèrder. D'aguest percentatge, un 10% correspon a lengües d'enter tres e dètz parlants. Un 40% son lengües que dejà non se transmeten as naues generacions. Er aute 40% correspon a lengües que presenten bèth simptòma de que pòden desaparèisher. E en aguest grop trapam er occitan e eth catalan. Maugrat tot, açò non vò díder qu'agen començat un procès irreversible entara extincion.

Qué podem hèr?

Pensi qu'era unica formula que pòt foncionar ei era coneishença. E açò non vò díder sonque que se coneishe era lengua, senon qu'es parlants siguen conscients des consequéncies dera mòrt d'ua lengua. Plan segur, se'n siguéssim conscients, continuaríem damb era transmission dera nòsta lengua pròpria entàs nòsti hilhs. I a fòrça comportaments despectius que hèn mau e acaben per hèr pèrder ua lengua. Eth domatge ei qu'ua característica generau a totes es comunautats qu'an perdut era sua lengua ei que an remarcat qué passaue quan dejà ère massa tard e non i auie arren a hèr. E auríem de surveilhar, sonque cau tier compde damb es problèmas d'alcoolisme, violéncia e marginalitat des comunautats qu'an perdut era sua lengua. Quan non as a on arraitzar-te te perdes. Ei çò qu'a passat dehòra des granes cuitats. En Colòmbia, per exemple, es indigènes que non an perdut era sua cultura non patissen es problèmas de marginalitat e delinqüéncia que patissen d'autes comunautats deth madeish país. Era lengua a un valor social important que t'aproveidís damb un lòc en món.

ARAN ANTICATALANISME

Conflicte ena lengua coma expression dera minorizacion

Lengua e conflicte

per Jordi Suïls Subirà
Càtedra d'Estudis Occitans dera UdL
FOTOS: JEP DE MONER

Eth cicle auec lòc en Pont de Suert.

En çò que seguís voleríem hèr un petit exercici d'analisi çò de mens subjectiva possible. Era objectivitat non existís pas, ja ac sabem, e en lingüística es causes non s'escapen d'aguesta circumstància. En tot cas pensam qu'eth conflicte per rasons lingüístiques non existís en tèrmes generaus; çò qu'auem normauments ei conflicte per rasons ideologiques, per exemple, e era lengua i pòt estar presa coma argument o coma estur-

ment; fin finau, coma victima (e per extension es que la parlen).

En çò que tòque ath ribagorçan, bèri posicionaments hèn dera lengua eth sòn camp particular de "conflicte" e non son pas ne pro serioses ne pro interessantes entà estar discutides aciu. Totun, i a circumstàncies qu'an d'estar motiu dera nòsta preocupacion e son, indirèctaments, propiciadores d'ua ideologia que Xavier Lamuela auie batiat, en tèrmes ge-

neraus, coma "antinormisme dialectalista", e qu'en nòste cas ne poiríem encara díder "populisme antilingüístic" o simplement anticatalanisme en fòrça casi.

Poiríem començar en parlar d'un contèxte que mos darà bèra perspectiva en temps e en espaci. Enes ans 80 deth sègle passat, era Val d'Aran se veiguec damb era possibilitat, e eth besonh, d'adoptar ues normes ortografiques entar ensenhament ena

escòla. Era comission cargada d'establir aqueres normes non se veiguec liura de pressions ne d'objeccions. Bèri messatges que "corrien" defeni en claraments un posicionament antinormativista, en demanar era renón-cia as normes der IEO e, de hèt, ara implantacion d'ua norma escrita entar aranés en aqueth moment.

Aqueth qu'ère un problèma en estreta relacion damb era preséncia d'ua termièra politica e era non ar-reconeishença dera validesa des nòr-mes qu'èren dejà longament aplica-des ar occitan der aute costat d'aque-
ra termièra. Era objeccion importan-ta ère que non se vedie pas qu'er ara-nés siguesse part d'una lengua mès estienuda, er occitan.

Finauments, es normes der IEO sigueren adoptades sense mès. Bé, òc, damb ua petita excepcionalitat: es aranesi escriuen, per exemple, "ca-ses" (eth plurau de "casa") en tot qu'es sòns vesins transfronterèrs escriuen "casas". Era prononciacion qu'ei çò

de madeish entàs dus casi: "cases". Donques se concedic qu'es aranesi escriuessen aqueri pluraus "ara catalana" pera coincidéncia damb era oralitat. Siguec ua petita concession ara lengua orau per páur que sigues-se arrefusada ua forma "casas" coèren-ta damb era practica escrita ena rè-sta des territòris occitans.

Ath cap de vint ans, aqueres bat-alhes son istòria, era lengua ei im-plantada en ensenhament damb es convencions der IEO sense cap de problèma per aquera part, e encara podem pensar qu'aquera concessi-on localista aurie pogut estar deisha-da de costat; probablaments era con-
vencion "casas" aurie estat accepta-da, non ac saberam jamès mès, guar-datz: aqueras causas tostemp pòden estar revisadas; non ei cap tant esto-nant, me semble.

Qu'ei clar qu'en ua convencion ortografica de validesa geografica larga es possibilitats d'aluenhament entre era lengua escrita e era lengua

orau son mès nautes. Aquerò ei pr'amor qu'ua ortografia a d'estar, coma trèt basic, regulara. E donques s'aluenhe des variacions inevitables ena geografia d'una lengua. Era gra-fia catalana "porto-portem" que pòt estar liejuda "pòrto-portem" o "pòr-tu-purtèm", per exemple. Aquerò vò d'ider qu'ua ortografia non foncione simplament per traslacion d'un sim-bèu escrit a ua realizacion parlada. Que i a un contèxte (posicion tonica o atòna, per exemple) que mos hè a interpretar aquera traslacion d'acòrd damb eth foncionament dera pròpia oralitat, que pòt estar diferenta dera deth nòste vesin que non a cap de problèma entà liéger es formes es-crites d'acòrd damb era sua oralitat.

Ath delà, e coma critèri generau, que cau pensar qu'era forma escrita a es sòns contèxtes particulars que son sovent pro separadi des dera or-litat: sabem que i a formes que di-dem mès que non escriueriem jamès se non volèssim rebàter expressa-

CENTRE D'ESTUDIS RIBAGORÇANS

Aguest article qu'ei part dera intervencion 'Ribagorça: llengua en conflicte o llengua en pau?' que siguec aufrida

languens deth cicle 'Conflictes. Diàleg i Cultura al Pirineu' qu'auèc lòc en Pont de Suert

ment era oralitat ("no sabeva se dormives" poiriem escriuer entà explicitar era expression parlada, mès coma forma ortograficament nèutra escriueriem "no sabia si dormies"), mès aquerò non trè validesa ad aqueres formes oraus en sòn contèxte pròpri.

Tot çò qu'auem dit pòt ilustrar dus tipus de conflicte: en prumèr lòc, eth que qüestione era unitat intèrna dera lengua (çò que jo parli, ei un dialècte d'ua lengua o ua lengua independenta?); en dusau lòc, eth que qüestione es limits exteriors dera lengua (a on cau traçar era termièra entre ua lengua e era sua vesia?).

En cas ribagorçan, es dus coïncidissen, pr'amor que i a un problèma de delimitacion damb er aragonés (damb una zòna de transicion) e d'adscripcion, enes airaus mès occidentaus dera zòna lingüisticaments catalana, a un estandard que se pòt veir coma fòrça aluenhat. Tot çò se ve encara enfortit pera preséncia d'ua termièra administrativa entre es administracions catalana e aragonesa.

Pensatz en ua varietat deth cata-

lan a on se ditz "voleva"-"dormiva", o "era vist a Maria", o "no sé se te-ho cal, açò", o a on se pronóncie, per exemple, "flor" en lòc de "flor", o "plla" en lòc de "pla", o "casas" en lòc de "cases", etc...

Pensatz qu'ena part orientau d'aqueth territòri i a dejà ua tradicion d'escolarizacion en estandard catalan, en tot qu'ena part occidentau era escolarizacion se hè practica-ments en castelhan. Pensatz en un procès de cambi sociodemografic ena part orientau dera termièra administrativa (en tèrmes generaus, desdoblament des vilatges petits e creishement de nuclèus de poblacion damb aportacion d'abitants de lengua castelhana, e tanben bèri uns de lengua catalana de d'auti dialèctes) qu'a hèt que, en tèrmes lingüistics, es formes autoctònes agen començat a estar desplaçades ena oralitat en favor de formes coïncidentes damb er estandard: per exemple, "volia"-"dormia", o "havia vist a Maria" (o encara, "la Maria"), o "no sé si et cal, això", o era prononciacion "flor" e "pla"...

Qui vò qüestionar era unitat dera lengua ath delà dera termièra, que pòt veir enfortida era sua argumentacion a partir des hèts: quauqui trèts tipicaments caracterizadors deth ribagorçan son esfaçadi en costat orientau e mantien era vitalitat en costat occidentau sense era pression d'ua estandardizacion massa pòc sòpla.

Bèth un deth mèn endret me didie que daue es gràcies de non auer auut escòla en catalan quan ère mainatge, pr'amor qu'atau auie podut mantier era sua forma de parlar sense darse'n vergonha. Es mainatges d'ara, me didie, s'avergonhissen de parlar çò que cren qu'ei un catalan incorrècte.

Aquer opinion ei cèrta en part, mès respon a ua circumstància que derive, justaments, dera mimetizacion sus era escòla uniformadora en castelhan: era extension d'un catalan estandard a estat aplicada coma ua implantacion dera lengua corrècta en contra d'ues varietats incorrèctes. Eth modèl castelhan ei uniforme pr'amor qu'en territòri a on non ei lengua autoctòna se da tostemp ua coïncidència quasi perfectà entre era lengua transmetuda pera escòla e era version orau d'aquera lengua, justaments pr'amor qu'ei era escòla er agent madeish dera implantacion. Arren de nau: aquera qu'ei era istòria dera extension des lengües des estats occidentaus en contra des lengües autoctònes que non gaudiren des favors institucionaus. Qu'ei domatge, en tot cas, qu'es lengües minoritàries agen de mimetizar forçadament aqueth modèl.

Era paradòxa, donques, qu'ei servida: ena part orientau, qu'ei era oralitat que demore estigmatizada e convergís damb çò que se pren per estandard; ena part occidentau, en non auer cap de supòrt institucionau, qu'ei aqueth estandarda eth que demore inefectiu, quan non dubèrtament qüestionat e arrefusat.

Mos podem demanar, encara, se i a ua forma de superar, tanben en aqueth punt, es consequéncias dera minorizacion. Podem artèrher, es uns e es auti, ua concepcion d'estandard que respingue vertadèraments ath ròtle d'ua varietat estandard, non incompatible damb era variacion geografica mès, ath contrari, inviabla sense préner aquera variacion coma part des ressorces expressives dera lengua?

Eth filològ dera UdL Jordi Suïls, autor der article.

VA DE LENGUA

JURIÒL O JUNHSÈGA?

per Aitor Carrera

Professor de lengua e lingüística occitanes ena Universitat de Lhèida

Quan arribe er estiu, qu'arribe tanben eth dobtè.

E le cau aperar juriòl o junhsèga, ath setau mes der an? Ena Val d'Aran ué qu'ei corrent d'enténer juriòl. Lèu lèu qu'ei generau. Se héssem ua estadística, eth percentatge de parlants d'aranés qu'empleguen juriòl depassarie claraments eth novanta per cent. Se s'enten junhsèga non pòt èster que per dues arrasons. Era prumèra, pr'amor que s'ei en un des pòqui vialtjòts acornerats a on eth mot ei viu. Era segona, perque se parle damb bèth un qu'a aprenut eth mot ena escòla. Juriòl que domine, e junhsèga qu'ei minoritari. Mès aquerò non vò cap díder que juriòl sigue mièlhor

que junhsèga. Er filològ Joan Coromines que condaue se d'a on venguie aguesta darrèra forma: eth setau mes der an qu'ei eth junh dera sèga, eth mes que se sègue es camps e prats en clima pireneic. Era denominacion siguec creada entà diferenciar eth nòm deth setau mes der an d'aqueth deth siesau, junh, en un moment qu'es dus mesi arriscauen de confoner-se perque eth setau se deuie aperar julh. Donques, junhsèga qu'ei un mot –que'n podem díder atau– ben normau, çò que non pòt èster aplicat a juriòl, qu'a quaquarren d'estranh. Se mos i fixam ben, vam a veir qu'a ua seqüència finau que non ei cap correnta en ara-

nés: -òl. Guairi mots i a, en aranés, qu'acaben en -òl? Era arresponsa qu'ei aisida: pòqui. E es pòqui que trobaríem, ath delà, que serien o ben derivats regressius de vèrbes o ben formes sabentes o prengudes d'au-tes lengües o d'au-tes dialèctes occitans. D'un costat, en aranés (e tanben en ua gròssa partida de Gasconha) totes es -l finaus que passen a -u. D'un aute, tot çò qu'acabe en -òu, que ven -ò. Qu'ei atau, per exemple, qu'auem bò, hilhò, esquirò entad aquerò qu'en catalan ei bou, fillol o esquiol. Ei juriòl un mot tradicionau en aranés, alavetz? Nani. Juriòl qu'ei un mot lèu generau. Mès tanben un catalanisme.

Pagès editors

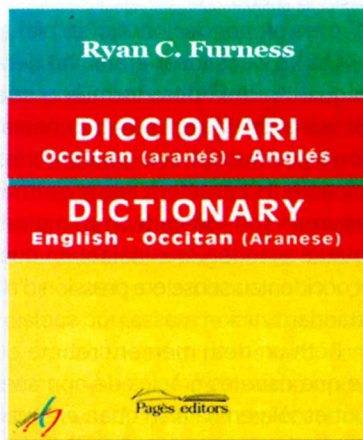
Garona
Llibres
en aranés

www.pageseditors.com - ed.pages.editors@cambrescat.es

**Presoèrs dera
mar gelada**
Francés Boya Alós

**Diccionari aranés-anglés
anglés-aranés**
Ryan C. Furness

**Jacinta,
casa e país**
Pepita Caubet

DICCIONARI

A

Abans-gost: tast, mostra
Abelunc: vigor, empenta
Abornar: delimitar
 Abriva: embranzida
Acamp: aplec
Aclencar: inclinar
Asondar: desbordar, vessar / inundar // v pron vessar-se

B

Badinariá: broma
Barbalh: xerrameca, vèrbola
Barrèma: barem
Batèsta: batussa, baralla, brega
Benlèu: potser
Beresa: bellesa

C

Charnèga: home esquerp
Clarum: claror
Clinament: inclinació
Cofet: barretina
Comde: compte
Comprèner: comprendre
Cuelheta: collita

D

Dauath: davall, baix
Deca: defecte, falta, errada
Decernir: atorgar, concedir, acordar
Decopar: retallar
Degast: estrall, dany
Desendrabar: desembolicar, des-eixir-se
Drechura: rectitud
Drollatalha: quitxalla, criaturam, canalla
Durcir: endurir

E

Efècte: efecte
Egal- a: (adj) igual
Eissida: sortida, eixida
Enançar: avançar, apressar
Engaular: encisar, seduir, engalipar
Engèrd: espant, pànic, basarda
Esbleugiment: enlluernament, en-

cegament
Escafar: esborrar
Estremoniar: atordir
Extrèmadament: extremadament

F

Fadesa: ximpleria, bojeria
Fantaumariá: caprici, rampell, somieg
Fato, -a: il·lús, -usa
Fiusar: esquinçar
Flastason: amor propi, autoestima
Fonhar: fer morros, mala cara
Furbèc: dona descarada

G

Gadal -a: alegre, xiroi
Ganh: guany
Gètela: rebrot
Girgon: argot
Gueitar: guaitar, mirar
Guinhada: parpelleig

H

Heredar: refredar
Hestar: celebrar
Horra: baralla

I

Ideassa: mala idea
Ièrla: illa
Introduisir: introduir
Isolacion: isolació
Istòria: història
Izèda que: conj. Ja que, puix que

J

Joen -a: jove
Joièl: joia
Justet: armilla

L

Laspan: zona
Laudada: lloança
Lecarèl -a: agradable
Lèger: lleger

M

Mentàver: esmentar, fer esment
Mercejat: donar les gràcies, re-

graciar, agrair
Mirondèla: rètol // mostra, exposició

Motir: parlar
Musquet: perfum, aroma

N

Naurir: nodrir, alimentar
Ninói -a: feble, dèbil
Nommar: denominar, anomenar
Nonsen: despropòsit
Nullament: de cap manera

O

Òdi: odi
Ongan: enguany
Orresiá: impuresa, brutícia

P

Padegar: alleujar, calmar, modelar
Papafard: full de paper
Parabòla: paràbola
Pèca: falta, error, culpa
Pièg: pitjor
Posca: plugim
Poson: metzina, verí

R

Rebèca: persona esquerpa, rebeca
Regard: mirada, esguard / consideració
Retinton: cançó
Reüssir: tenir èxit, reeixir
Rimalha: poesia dolenta
Rufèl: encenall
Rudejar: maltractar

S

Sabentament: sàviament
Safalhut, -uda: papissot, -a
Sofrachós: (adj) necessitat
Sòrta: mena, manera
Souvença: record, recordança

T

Tamponar: xocar, tocar
Trafic: frau
Trigòs, -òsses: arrossegall, feina pesada

Era melhor companhia tath futur ei era tua.

Ua gran companhia ei aquera qu'arribe ath futur abantes qu'es autes. En Endesa estam metent en foncionament eth pervier de mès de 22 milions de clients en tot eth mon. Èm era prumèra multinacionau electrica espanhòla e contunham en tot créisher entà generar progrés e benèster. Per aquerò auem era seguretat de que damb era tua companhia, arribaram ath futur abantes qu'arrés.

